

Напрями розвитку банківської системи України в процесі фінансової глобалізації

У статті розглянуто сутність банківської системи, проблеми стабільності її функціонування та запропоновано напрями оптимізації її розвитку в контексті фінансової глобалізації.

Ключові слова: банківська система, стабільність банківської системи, Базель-3.

Постановка наукової проблеми та її значення. У кожній країні банківська система – невід’ємна частина економіки країни, що здійснює значний вплив на її розвиток. Її ефективність тісно пов’язана з діяльністю державних органів управління, передусім центрального банку, реального сектору економіки країни, міжнародними фінансовими й товарними ринками тощо. Проте її розвиток відбувається одночасно з посиленням фінансової глобалізації, невід’ємною частиною якої вона і є, що зумовлює необхідність розглядати її стабільність, як елемент стабільності світової фінансової системи. Це ставить завдання щодо збільшення використання світових інструментів та заходів регулювання банківської системи в Україні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Багато зарубіжних та вітчизняних учених досліджують ефективність розвитку банківських систем, намагаються виявити наявні й спрогнозувати майбутні проблеми та запропонувати варіанти мінімізації різноманітних негативних впливів на неї. Це, зокрема, такі вчені, як Дж. М. Кейнс, Й. Шумпетер, А. Пігу, Дж. Герлі, Е. Коен, Е. Шоу, М. Фрідмен, Ф. Мишкін, П. Роуз, Дж. Сінкі, А. Грязнова, Е. Жуков, В. Колесніков, Л. Красавіна, О. Лаврушин. Серед вітчизняних цій тематиці присвячено праці О. Барановського, О. Васюренка, А. Гальчинського, О. Дзюблюка, Б. Івасіва, Г. Карчевої, О. Кіреєва, В. Кротюка, В. Лисицького, І. Лютого, А. Мороза, М. Савлука, В. Стельмаха, І. Сала, В. Міщенко, Л. Примостки, П. Сенищ, В. Лавренюк, Н. Глебова тощо.

Мета й завдання статті. Мета дослідження – розгляд сутності банківської системи, аналіз поняття «стабільності розвитку банківської системи», чинників впливу на неї та напрямів розвитку банківської системи України в процесі фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Існує досить велике різноманіття визначень сутності терміна «банківська система», починаючи як від сукупності її визначення, взаємопов’язаних фінансово-кредитних установ до набагато ширшого погляду.

Ми підтримуємо думку М. Савлука, який вважає, що «банківська система – це не проста сукупність окремих банків, а свідомо побудована на законодавчій основі їх єдність із чітким визначенням місця, субординації та взаємозв’язків окремих її елементів та ланок. Вона виконує свої специфічні функції й роль в економіці, які, хоч і пов’язані з функціями та роллю окремих банків, проте не повторюють їх і не зводяться до них, а мають самостійне значення» [1].

Також вважаємо, що в умовах глобалізації потрібно розглядати сучасну банківську систему як частину глобального світового фінансового ринку, динамічну цілеспрямовану відкриту систему, яка складається з великої кількості елементів, що виконують різні функції й мають багаторівневу ієрархічну структуру.

В. С. Стельмах визначає, що «банківська система – це складний комплекс, який функціонує та розвивається відповідно до низки законодавчих і нормативних документів. Основним елементом цієї системи є комерційний банк» [2].

Тому банківська система часто вважається індикатором нестабільності розвитку економіки та вимагає посиленої уваги зі сторони Національного банку, головна мета діяльності якого – забезпечення стабільності національної грошової одиниці й банківської системи в цілому.

Стабільність банківської системи Національним банком України розглядається як комплексна характеристика стану банківської системи, при якому реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, адекватно та ефективно виконуються її функції, а також забезпечується спроможність підтримувати рівновагу й відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами

(спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо). Характеризується надійністю, збалансованістю та пропорційністю функціонування її структурних елементів, здатністю зберігати стійку рівновагу й надійність протягом тривалого часу. Також стабільність банківської системи розглядається як ситуація, коли в національній банківській системі не відбуваються банкрутства банків; або як ситуація, коли національна банківська система є стійкою та прибутковою й повністю відповідає національному законодавству, а також принципам управління ризиками, установленими Базельським комітетом із питань банківського нагляду.

Банківську систему вважають стабільною, якщо вона: 1) полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі; 2) дає змогу здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками; 3) зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій [3].

Так, чи можна вважати банківську систему України стабільною? Виходячи з попереднього визначення, аналізуючи показники розвитку й виконання функцій, покладених на банківську систему, можна відповісти, що банківська система України не є та не була стабільною. Вона не характеризується надійністю, збалансованістю, пропорційністю функціонування її структурних елементів, не здатна зберігати стійку рівновагу.

Це доводить фінансова криза 2008 р., вплив якої поглибили дії НБУ, а саме нездатність здійснювати стратегічне управління банківською системою з погляду розуміння її, як частини фінансового світового ринку, нерозуміння світової кон'юнктури та політична заангажованість керівництва центрального банку. Проте жодних уроків із фінансової кризи 2008 р. не здійснено, що вилилось у фактичний колапс банківської системи України 2014–2015 рр.

Загальний сучасний стан банківської системи можна оцінити за кількістю банкрутств банків. Станом на 01.01.2014 р. 178 банків були учасниками Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а станом на 01.01.2015 р. їх кількість склала 161 банк та в 42 банках уведено тимчасову адміністрацію й здійснено ліквідацію банків. За інформацією НБУ, відбувалося виведення з ринку банків, які займалися нелегальними видами діяльності, та неплатоспроможних банків. Для підтримки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб НБУ здійснював надання позик [4].

Чи полегшує банківська система ефективний розподіл фінансових ресурсів? У багатьох банках затримуються та не здійснюються платежі, існує багато різноманітних курсів валют, якими банки зловживають, експортери припинили ввозити валюту в Україну, скоротились обсяги торгівлі. Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальній сумі кредитів склала – 12,3 % [3]. Кредитування економіки припинилося.

Відбувся масовий відтік депозитів із банківської системи та перетворення довгострокових депозитів у депозити на вимогу. Водночас простежено скорочення кредитування. Обсяг золотовалютних резервів скоротився до 911,09 млн дол. США на початок 2015 р., що пояснювалося необхідністю підтримки платежів НАК «Нафтогаз України» за імпортований природний газ. Інфляція, за різними підрахунками, склала 23–30 %. Гривня девальвувала більш ніж у два рази. У такій складній ситуації НБУ легше не помічати цих проблем. Очевидно, що банківська система не виконує ефективного розподілу фінансових ресурсів.

Чи дозволяє банківська система здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками? Очевидно, що ні, тому що з такою значною інфляцією й девальвацією складно прогнозувати ризики.

Також банківська система не зберігає здатності виконувати ці найважливіші функції за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій.

Так чому ж банківська система України виявилася не готовою до будь-яких потрясінь у політичній та економічній ситуаціях. На нашу думку, головна причина такої неготовності – відсутність економічної та політичної незалежності НБУ й невідповідність вимогам 3. Базеля Щоразу саме політика зумовлювала відповідні дії НБУ.

Проте у 2014–2015 рр. почалися процеси реформування. Розроблено стратегію розвитку банківської системи України до 2020 р. Вона є частиною стратегії розвитку України й передбачає організаційну трансформацію та реорганізацію НБУ. Основними принципами побудови нової структури НБУ мають стати цільова організаційна структура, спрямована не на минуле, а на майбутнє, і перехід від оперативного (ручного) управління, до управління заснованого на політиці.

Планом трансформації та реорганізації передбачено організаційну трансформацію НБУ, трансформацію регуляторних функцій (монетарних, наглядових, фінансової стабільності, організації готівкового й безготівкового обороту; вирішення питань накопичених дисбалансів у балансах банків і капіталізацію банків (проблемних кредитів та захисту прав кредиторів, доларизації балансів, строкості депозитів); розвиток фінансових ринків (розвиток довгострокових ресурсів у гривні, відновлення кредитування, посилення міжбанківського ринку, розвиток ринку деривативів, розвиток фінансової грамотності); покращення корпоративного управління в банках (прозорість кінцевих власників банків, спрощення структур кредитування власності в банках споріднених осіб, підвищення якості корпоративних органів управління банків та захист споживачів).

Національний банк України за наявності ознак нестійкого фінансового стану банківської системи, виникнення обставин, що загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи країни, має право визначати тимчасові особливості регулювання й нагляду за банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національного банку України. Проте НБУ самостійно вже «не може» виявляти ознаки фінансової стабільності та вживати заходів стосовно їх усунення, оскільки в Україні з'явилася Рада фінансової стабільності, яка повинна відповідним рішенням підтвердити це. Новий орган повинен буде визначити пріоритети монетарної політики й знайти оптимальну формулу взаємодії. До складу Ради увійшли Мінфін, НБУ, Фонд гарантування вкладів, Національна комісія з цінних паперів, Національний комітет фінансових послуг, а також представники МВФ [5].

Ми вважаємо, що це є дублювання функцій, зменшення незалежності НБУ та уникнення відповідальності, а зростання кількості різноманітних органів не змінює сутність проблеми.

Для врегулювання проблем у банківському секторі прийнято закон про капіталізацію та реструктуризацію банків [6].

Він установлює обов'язок банків, які, за результатами стрес-тестування, потребують додаткової капіталізації, забезпечити капіталізацію/реструктуризацію у визначеному Національним банком розмірі. Крім того, законопроект будуть врегульовані умови та шляхи участі держави в капіталізації банків, також вводиться мораторій на розподіл чистого прибутку банку й викуп банком розміщених ним акцій. Документом надається право Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, установлювати для банків- правонаступників, які в результаті реорганізації повністю або частково приймають майно, права та обов'язки банку, що реорганізовується, диференційований розмір річної ставки регулярного збору.

Ми вважаємо, що рятувати неплатоспроможні комерційні банки за кошти держбюджету та приєднувати їх до державних банків недоцільно, оскільки тут виникає значна корупційна складова. У цьому випадку рекапіталізація банку за рахунок великих вкладників і конвертація депозитів у капітал може використовуватися тільки для реально «неплатоспроможних» банків і в ситуаціях, коли повернути депозити немає ніякої іншої можливості.

Проте політика НБУ має бути превентивною та мати внутрішній механізм запобігання фінансовим кризам.

Зокрема, підвищення рівня капіталізації банків повинне стати першочерговим завданням у процесі планування розвитку банківської системи. Нові міжнародні стандарти у сфері капіталу та ліквідності (Базель-III) розроблені Базельським комітетом із банківського нагляду в складі комплексного пакету фундаментальних реформ міжнародної системи банківського регулювання й нагляду. Основна мета базельських стандартів – підвищення стійкості банків і захист прав споживачів фінансових послуг. Тому НБУ потрібно максимально швидко їх упроваджувати. Це дасть змогу повернути довіру до банківської системи України та забезпечить її стабільність.

Головні рекомендації Базель-3 стосуються підвищення якості й кількості капіталу, зниження боргового навантаження в результаті введення обмежувального коефіцієнта боргового навантаження (leverage ratio), підвищення покриття короткострокової ліквідності та стабільного довгострокового фінансування, повномасштабного охоплення ризиків, особливо ризику контрагента [7].

Багато банків у різних країнах не відповідають вимогам навіть Базеля-II, але поступово вони перейдуть до схеми Базель-III, зокрема всі країни ЄС зобов'язалися виконувати всі вимоги та стандарти Базеля із 2019 р. А підписання Україною асоціації з ЄС повинне сприяти швидкому переходу українських банків на європейські стандарти, які передбачають використання саме Базеля-3.

Які ж якісні ефекти може здійснити запровадження Базеля-3? Для фінансової системи це зменшення можливості системного банківського ризику; скорочення обсягів кредитування, оскільки

зростають вимоги до капіталу та зросте його вартість; зменшиться обсяг торгівлі акціями й облігаціями банківського сектору; регуляторний арбітраж, оскільки ці вимоги впроваджуватимуться нерівномірно. Для банків – це зменшення кількості дрібних банків, необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів на фоні зменшення прибутковості цінних паперів, зсув попиту у бік довгострокового фінансування та реорганізація банків. Проте в довгостроковій перспективі саме зростання надійності й стабільності банківської системи збільшить і здешевить ресурсну базу. Крім того, такі заходи, як покращення методологій оцінки кредитного та ринкового ризику, реорганізація юридичної особи для оптимізації розрахунків вирахувань із капіталу, активне управління активами та пасивами й стратегії хеджування та зміна бізнес-моделі допоможуть банкам поступово підійти до цих стандартів.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Для забезпечення системної стійкості банківської системи України потрібно невпинно переходити на стандарти Базеля-3, ураховуючи, що окремі показники вже виконуються. Проте мало ймовірно, що Базель-3 може розв'язати всі проблеми банківської системи. Потрібно звернути увагу на проблеми, які властиві саме українській банківській системі. Зокрема, слід намагатись урегулювати відносини між банками та позичальниками (конвертація валютних кредитів у гривневі), ефективно ліквідувати неплатоспроможні банки та очистити банківську систему, здійснювати нагляд як на індивідуальній, так і консолідованій основі й забезпечити реальну політичну та економічну незалежність НБУ тощо.

Джерела та література

1. Гроші та кредит : підручник. – 3-тє вид., переробл. І доповн. / М. І. Савлук, А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна [та ін.] ; за заг. ред. М. І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с.
2. Міщенко В. І. Роль Національного банку України в забезпеченні стабільності / В. І. Міщенко. – К.: [б. в.], 2003.
3. Національної грошової одиниці / В. І. Міщенко, В. С. Стельмах // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – Суми : ВВП Мрія–1 Лтд, 2004. – Т. 9. – С. 130–137.
4. Дані фінансової звітності банків України внедрення / Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>
5. Тимчасова адміністрація та ліквідація банків / Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Інформаційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/>
6. Закон України «Про Національний банк України» {Закон доповнено статтею 7-1 згідно із Законом N 78-VIII (78-19) від 28.12.2014} <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків Верховна Рада України; Закон від 28.12.2014 № 78-VIII <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/>
8. Базель III: вопросы внедрения [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.kpmg.com/>

Рудык Наталия. Направления развития банковской системы Украины в процессе финансовой глобализации. В условиях глобализации необходимо рассматривать современную банковскую систему как часть глобального мирового рынка, динамичную целенаправленную открытую систему, которая состоит из большого количества элементов, выполняющих различные функции и имеющих многоуровневую иерархическую структуру.

Банковскую систему считают стабильной, если она облегчает эффективное распределение финансовых ресурсов в пространстве и времени; позволяет осуществлять оценку, котировки, распределение и управление финансовыми рисками и сохраняет способность выполнять эти важные функции даже при внешних потрясениях или усилениях диспропорций.

Банковская система Украины оказалась не готовой к политическим и экономическим потрясениям. Главной причиной такой неготовности является отсутствие экономической и политической независимости НБУ и несоответствие требованиям Базеля 3.

Политика НБУ должна быть превентивной и иметь внутренний механизм предотвращения финансовых кризисов.

Основной целью базельских стандартов является повышение устойчивости банков и защита прав потребителей финансовых услуг. Поэтому НБУ необходимо максимально быстро их внедрять, что позволит вернуть доверие к банковской системе Украины и обеспечит ее стабильность.

Ключевые слова: банковская система, стабильность банковской системы, центральный банк, Базель-3.

Rudyk Nataliya. Directions Development of Ukraine's Banking System in the Process Financial Globalization. In the context of globalization, it is necessary to consider the modern banking system as part of the global world market, targeted dynamic open system, which consists of a large number of elements that perform different functions and have

a multi-level hierarchical structure. The banking system is considered stable if it facilitates the efficient allocation of financial resources in space and time; allows the assessment, quotes, distribution and management of financial risks and retains the ability to carry out these important functions, even when external shocks or imbalances.

The banking system of Ukraine was not ready to political and economic shocks. The main reason for such unavailability is the lack of economic and political independence of the NBU and the inadequacy of Basel 3. NBU policy should be proactive and have an internal mechanism to prevent financial crises.

The main objective of the Basel standards is to improve the stability of banks and protect the rights of consumers of financial services. Therefore, the NBU is necessary to implement them as quickly as possible and that will restore confidence in the banking system of Ukraine and ensure its stability.

Key words: banking system, the stability of the banking system, central bank, Basel 3.